

Noves fronteres africanes

Per què s'han de tornar a dissenyar els mapes d'Àfrica, heretats de l'època colonial? Ho intenta contestar Ali Mazrui, director de l'Institute of Global Cultural Studies de Nova York.

"Una recolonització estrangera sota la bandera de l'humanitarisme és perfectament concebible."

Des de principis dels anys 90, la Banya d'Àfrica ha trencat tres dels seus tabús postcoloniais. El primer està relacionat amb la "tutela" temporal de l'ONU sobre els somalis, per ajudar-los a recuperar un govern autònom; és el tabú de la recolonització. Tot seguit, ve el de la independència d'Eritrea, ajudada pel govern d'Etiòpia, que fins llavors havia estat una província seva; és el tabú de la secessió oficialment reconeguda. Per acabar, queda la resta d'Etiòpia que intenta construir un ordre constitucional federal, fonamentat en l'autonomia dels grups ètnics; és el tabú de la retribilització. Ara bé, hi ha una qüestió més àmplia que serveix de base per a la destrucció d'aquests tres tabús. D'aquí a un segle, quantes fronteres nacionals actuals estaran encara intactes? Fins ara, s'havia cregut que la darrera cosa a ser descolonitzada a l'Àfrica, serien les fronteres colonials dels nous estats. Després de tot, no hem dedicat diverses guerres civils i almenys dos milions de vides, a defensar les fronteres colonials de països com Nigèria, Zaire, Sudan i, en certa manera, Etiòpia?

En el curs del proper segle, el traçat de les fronteres de la majoria dels estats africans es trobarà modificat per una de les dues raons següents: l'autodeterminació dels grups ètnics, que comportarà la creació de petits estats, sota el model de partició Eritrea-Etiòpia, o, al contrari, la integració regional, que comportarà l'aparició de comunitats polítiques i d'unions econòmiques ampliades. Un tercer factor, que també podria jugar en favor d'una modificació de les fronteres d'Àfrica, és el retorn del colonialisme sota una forma nova, i és sobre aquest fenomen que voldria parlar en primer lloc.

Durant els anys 60, va aparèixer un nou tipus de tutela exercida per l'ONU, quan la retirada del poder imperialista havia precipitat l'antic Congo belga al caos. En aquesta ocasió, l'ONU va intervenir per evitar que Katanga no se separés del Congo. Oficialment, les Nacions Unides no van deixar d'exercir el seu poder administratiu sobre Àfrica fins els anys 90, quan Namíbia va accedir a la independència. Fins el moment actual, les tropes de les Nacions Unides a Somàlia no han deixat d'ignorar l'autoproclamada república de Somaliland, que s'ha declarat independent de la resta de Somàlia. Però si en aquest país el problema de l'estabilitat i l'anarquia hagués d'aparèixer com un fet insuperable, la inviolabilitat de les seves fronteres bé

ENQUESTA

1. Què l'atrau del futur?

2. Què li fa por del futur?

Isabel Martí (editora):

1. No tinc massa afecció a pensar en el futur llunyà. Tinc claríssim que els condicionants del meu present em fan equivocar la perspectiva. Així doncs, el que més m'atrau del futur és no saber com serà.

2. D'entrada diria que no em fa por res perquè d'aquí a 150 anys no hi seré. Crec que la gent que viurà llavors es trobarà tan bé (o tan malament) a la seva època com nosaltres ens hi trobem a la nostra i els nostres avantpassats a la seva.

Manuel Vicent (periodista i escriptor):

1. Esperar que se'm pugui aparèixer per un cantó Marlene Dietrich.

2. Particularment, entrar en l'àrea del tros de lluç bollit, en l'àrea de la vellesa.

Antoni Negre (president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona):

1 i 2. Del futur m'atrau el repte que representa el fet d'haver-lo d'afrontar amb tota la imaginació, l'empenta i la voluntat que caldrà posar-hi. Però per mi això no m'ha fet mai cap mena de por, perquè tinc confiança en el meu país, la meua gent, en la meua família, i, modestament, en mi mateix. El meu gran desig pel 1994 és que tothom pugui pensar el mateix que jo penso.

José María Jiménez de Laiglesia (president de la Confederació d'Empresaris Valencians, CEV):

1. L'esperança en tots els empresaris valencians per poder eixir del moment delicat que viu l'economia territorial.

2. La covardia davant de decisions futures que poden ser importants.

Joan Romero (conseller d'Educació de la Generalitat valenciana):

1. Les actituds de respecte a l'entorn i de col·laboració amb els altres per part del jovent, malgrat que en algunes de les activitats d'aquest col·lectiu es pugui llegir massa individualisme. També crec que caldrà considerar les diferències entre públic i privat.

2. Els processos de desestructuració social generats per la pobresa en països rics i pobres i els problemes mediambientals, especialment la deterioració del planeta com a conseqüència de l'efecte depredador de l'ésser humà.

Ramon Pascual (catedràtic de física de la UAB):

1. Penso que, a pesar de tots els problemes i situacions d'injustícia, el benestar de la humanitat sempre ha anat en un augment progressiu.

En aquest sentit m'atrau l'esperança d'un major desenvolupament (que no vol dir necessàriament creixement) global basat en l'innegable progrés científic i tecnològic.

2. El que més em preocupa és el possible augment de les diferències, en tots els aspectes, entre els països del nord i del sud i l'augment dels conflictes a causa de la incomprensió i la incultura.

podria tornar a discutir-se un dia o altre. La Somaliland separatista sobreviurà potser prou temps per aconseguir una plaça legítima a l'ONU, si no aquesta vegada, almenys després del proper enfonsament del calaix de sastre polític de Somàlia. Una recolonització estrangera sota la bandera de l'humanitarisme és perfectament concebible. La situació de països com Somàlia i Libèria, on el poder central està disgregat, només pot afavorir una autèntica intervenció.

Però si el colonialisme torna a treure el cap, serà sens dubte amb una altra cara. I si un nou sistema de tutela veu la llum del dia, serà més internacional i menys occidentalitzat que en la seva primera forma. L'administració dels territoris sota tutela podria venir d'Àfrica i d'Àsia, així com de la resta dels membres de l'ONU. Podem imaginar, per exemple, que un dia es demani a Etiòpia que tuteli Somàlia sota el mandat de les Nacions Unides? Aquesta solució exigiria no només que Etiòpia continués existint i que es transformés, sinó que també desaparegués l'antagonisme històric que oposa els somalis a les elits regnants d'Etiòpia. I si etiòps i eritreus han arribat a perdonar-se, per què no pot passar el mateix entre etiòps i somalis?

Etiòpia ha estat una gran potència imperial negra, construïda sobre l'annexió de les comunitats veïnes. El futur li reserva potser un paper imperial més pacífic, encara que una evolució així pugui durar tot un segle. En el futur la recolonització no estarà fundada sota la "càrrega de l'home blanc", ni sota el "lleó de Judà", sinó que més aviat ho estarà sobre el pes que hauran de carregar tots els homes. Podem imaginar, així, una Etiòpia que exerceixi un poder administratiu sobre els petits estats veïns, sota el mandat de l'ONU, per ajudar-los a assolir la seva sobirania; Somàlia i Djibouti són els més susceptibles de necessitar aquest tipus d'ajuda en el curs de les pròximes dècades.

Fins aquí, l'Àfrica independent sempre ha predicat la integració regional, si més no en el seu discurs. En la pràctica no ha aconseguit realitzar-ho. Les unions econòmiques creades a l'època colonial, com la Comunitat Est-africana, a poc a poc han estat desmantellades pels governs postcoloniais de Kenya, Tanzània i Uganda.

Per altra banda, l'Àfrica independent s'ha oposat (en conjunt amb èxit) a l'autodeterminació de grups ètnics. Les vel·leitats secessionistes, que han conegut, per exemple Nigèria (1967-70) i Sudan (1955-72), han fracassat en part a causa d'un gran consens panafricà a favor de la integritat territorial de les fronteres colonials. El fracàs de la integració regional i la repressió de l'autodeterminació de grups ètnics, es van conjugar per a preservar les fronteres heretades del colonialisme.

Avui dia, l'Àfrica postcolonial està obligada a

donar una nova visió de les vaques sagrades i altres tabús dels anys 60. Cal reconsiderar la validesa de la tribu i interrogar-se sobre la legitimitat del tribalisme? A excepció de Nigèria, el federalisme ha continuat sent tabú durant molt de temps, a gairebé tot l'Àfrica. El Congo (actualment Zaire) va rebutjar el federalisme com una de les solucions possibles a la seva inestabilitat crònica. No caldrà tornar a l'entusiasme postcolonial per l'estat unitari, que fins ara ha engegat tot Àfrica?

La desconfiança sota la visió del multipartidisme, també ha caracteritzat les grans tendències de l'Àfrica postcolonial. Els estats fundats sota un partit únic han estat una de les conseqüències, però els anys 90 han vist l'expressió d'un rebuig i una vertadera rebel·lió contra aquest sistema. Aquesta restauració del multipartidisme ha afavorit, d'una part, els processos democràtics, que són tan fràgils, però també l'etnicitat i la politització de la identificació tribal. S'anul·len entre elles, la redemocratització i la retribilització? És la gran pregunta.

La modernització i el desenvolupament estan també entre les files de les vaques sagrades dels anys 60. L'escandalós fracàs de gairebé totes les tècniques de desenvolupament adoptades fins ara obliga actualment a aquells que es dediquen a la política a l'Àfrica, a reconsiderar la pertinença de la tradició en matèria de desenvolupament i creixement. L'antic antagonisme entre modernisme i tradició no va ser una mica simplista? En el moment en què la saviesa de les tradicions comença a recobrar les seves cartes de noblesa, també importa refermar el valor de la identitat ètnica com a bressol de les tradicions.

El segon gran factor de transformació de fronteres serà, ho he dit, la integració regional, entesa en el sentit de la unificació de dos països o més. Per què hauria de tenir èxit quan en el passat ha fracassat?

A l'Àfrica meridional, les economies dels petits països ja estan estretament lligades a Sud-àfrica. Tan sols l'*apartheid* ha evitat legitimar una més gran cooperació econòmica. Un cop abolit l'*apartheid*, l'Àfrica meridional es veurà abocada a ser dirigida per la República de Sud-àfrica, que a continuació es federarà o s'unirà a Lesotho, a Swaziland, a Botswana i a Namíbia, per a formar un país encara més gran, i veritablement una de les possibilitats que cal considerar per al segle XXI.

La Federació de l'Est. Les desastroses realitats econòmiques, que són el paquet de la resta d'Àfrica podien jugar en favor de la integració regional. Kenya, Uganda i Tanzània, probablement es veuran obligades a ressuscitar la Comunitat Est-africana, avui moribunda. A més, en el transcurs del proper segle, aquests tres països es veuran forçats, com a mínim, a realit-

zar la Federació Est-africana, per la qual, als anys 60, Jomo Kenyatta, Milton Obote i Julius Nyerere advocaven, però que per manca de voluntat política no va veure mai la llum del dia.

Existeix un altre factor que hauria d'afavorir la integració regional a l'Àfrica, l'exemple dels països estrangers.

Si Europa ha estat la mestra de l'Àfrica del segle XX, fonamentada en l'estat-nació, també podria representar el mateix paper el segle que ve, per ensenyar-li a superar aquest concepte i a formar unions més àmplies. Àsia també ha donat lliçons similars a Àfrica, en matèria de pan-regionalisme; el seu èxit més gran ha estat l'ASEAN (Associació de Nacions d'Àsia del Sud-est). Pel que fa a Nord-amèrica, pot estar a punt d'obrir una zona de lliure comerç de primer ordre.

Els petits reductes d'aïllacionisme econòmic d'Àfrica cada vegada van semblant més anacrònics, en un món obert a un expansionisme regionalista dinàmic. El Banc Mundial comença a donar suport i finançament a alguns projectes regionals i moviments en favor de la integració regional a Àfrica. Tanmateix, la influència dels investigadors occidentals pot afavorir la col·locació de mercats ampliat, per lluitar contra la competència de l'Europa de l'est, Rússia, l'Índia, la Xina i la de tots els països que desitgin atreure les inversions occidentals. Per continuar sent competitiu davant d'aquesta demanda dels altres països, Àfrica ha de posar ordre a casa seva i posar remei a la seva fragmentació econòmica.

Un gegant francòfon. La situació és particularment complexa a l'Àfrica occidental. Nigèria és un gegant de gairebé 90 milions d'habitants. El seu autèntic rival a la regió no ha estat mai ni la Ghana de Kwame Nkrumah, ni la Líbia de Muammar al-Gaddafi, ni la llunyana

“Un cop abolit l'apartheid l'Àfrica meridional es veurà abocada a ser dirigida per la República de Sud-àfrica.”

Sud-àfrica. La Nigèria postcolonial no ha tingut mai cap altre veritable rival que no fos França. Atesa la importància de les seves dimensions, els seus recursos i la seva població, Nigèria hauria hagut d'esdevenir allò que l'Índia és a l'Àsia del sud, o el que Sud-àfrica és a l'Àfrica meridional: una potència hegemònica. Nigèria ha estat marginada no només per la seva guerra civil de 1967-70, sinó també per la gran presència de França a l'Àfrica occidental, principal-

ARXIU

“Etiòpia ha estat una gran potència imperial negra, construïda sobre l'annexió de les comunitats veïnes. El futur li reserva potser un paper imperial més pacífic, encara que una evolució així pugui durar tot un segle.”

ment a les seves antigues colònies, i també a Nigèria.

Al segle XXI, França es retirarà de l'Àfrica occidental, atesa la seva implicació cada cop més gran a l'Europa de l'est i de l'oest. Serà substituïda en la seva esfera d'influència per Nigèria, una potència hegemònica més natural en aquesta part de l'Àfrica. En aquestes condicions, els límits, pròpiament dits, de Nigèria, per lògica s'haurien d'estendre fins a englobar la República del Níger (a la qual està lligada per l'ètnia hausa), la República de Benin (a la qual està lligada per l'ètnia yoruba) i probablement al Camerun (una part del qual ja havia estat a punt de convertir-se en nigeriana en el referèndum de 1959). Un altre gegant africà és el Zaire. En aquests moments ja és el país francòfon més gran després de França. Durant el segle XXI, esdevindrà el país francòfon més gran del món. Des del punt de vista dels recursos minerals, ja és el més ric de tots els països de llengua francesa. Si aconseguís l'estabilitat, el Zaire es podria convertir en un pol d'atracció per a tot l'Àfrica francòfona. Es mantindran iguals, les seves fronteres? El Congo (Brazzaville) podria establir vincles federals amb Zaire, en el transcurs del segle XXI, i la transició seria, d'altra banda, més fàcil si aquest darrer tornés a agafar el seu antic nom de Congo (Kinshasa). Una unió confederal de Zaire, Burundi i Rwanda és, de la mateixa manera, concebible: tots tres han

conegut la dominació de Bèlgica, i en conseqüència han fet més estrets els seus lligams.

La llengua swahili representa també un paper en la interacció entre cultura i integració regional. El kiswahili ja és la llengua nacional de Tanzània i de Kenya, i es parla àmpliament, o es comprèn a Uganda, Zaire, Rwanda, Burundi, Mozambic i en certes regions de Somàlia, de Sudan i de Malawi. Actualment, és la llengua indígena més usada del continent africà. La integració regional pot ser afavorida per la llengua francesa, arrelada tan sòlidament?

Quin paper té la religió? Àfrica posseeix una triple herència religiosa: indígena, islàmica i cristiana. Les religions indígenes d'Àfrica són tribals, i per això no són panafricanes. A l'Àfrica, el cristianisme exerceix sobre els seus fidels un poder real de mobilització, que creuen en una solidaritat política, però el campió de la solidaritat és indiscutiblement, l'islam.

Àfrica esdevé àrab. Tanmateix, si a l'Àfrica, l'islam predica una solidaritat mundial (els africans fan, per exemple, causa comuna amb els palestins) i nacional (els musulmans de Nigèria fan una causa comuna), no es comporta realment, com la base d'una solidaritat panafricana (els musulmans Hausas de Nigèria fan causa comuna amb els Bagandes d'Uganda), cosa que no evita que l'islam s'estengui pel continent amb més rapidesa que el cristianisme o les ideologies laïques. La seva expansió s'ha vist afavorida per la fi del colonialisme, el declivi de la influència cultural d'occident, l'increment de l'activitat “petromissionera” musulmana, la tolerància racial de l'islam, en comparació amb el ben conegut comportament racista de l'Europa cristiana, i en definitiva per una Àfrica a la recerca de nous codis morals, enmig de l'anarquia del període postcolonial.

Cal no oblidar, però, un darrer factor susceptible d'estimular el panafricanisme i la integració regional en el segle XXI. Es tracta de l'amenaça d'apartheid social, que ha fet aparició després de la fi de la guerra freda. El món corre el risc d'enfonsar-se de nou en la divisió, però aquest cop sobre una base racial.

En un planeta on només subsisteix una sola superpotència, Europa s'ha consolidat, contràriament a d'altres regions com l'Àfrica. Lliure de l'amenaça de foc de la Unió Soviètica, Europa té, a partir d'ara, molta menys necessitat dels Estats Units.

Sens dubte, Àfrica surt afeblida de la guerra freda. La pèrdua dels seus aliats socialistes en les organitzacions internacionals l'ha marginada encara més. Els recursos financers que podien ajudar-la a resoldre els seus problemes, comencen a disminuir, víctimes de la competència de les noves comandes adreçades a occident i als organismes de crèdit internacional pels antics membres del Pacte de Varsòvia, i cada vegada

més, pel Vietnam. L'Índia duu a terme un retorn al capitalisme, i fins i tot la Xina fa bons ulls a les inversions occidentals. Tots aquests nous rivals estan creant una ventafocs negra en l'escena internacional.

Les forces cegues del mercat mundial no estan, més que mai, polaritzant el globus segons criteris racials, els negres es troben, gairebé arreu, en nivells baixos de l'escala social, i els blancs controlen el conjunt de riqueses i els asiàtics ocupen els llocs intermedis d'aquesta piràmide? Estem veient aparèixer la més extrema forma d'*apartheid* entre blancs i negres? El pou racial és estructural (les causes d'això serien històriques i ecològiques), o bé assistim a un *apartheid* global a cara descoberta, l'origen del qual seria un racisme conscient? De fet, potser contemplem un retorn momentani de la humanitat a l'era de la càrrega de l'home blanc. Potser caldria tenir, en l'exemple de Somàlia, una primera impressió dels esdeveniments a venir, i recordar les paraules de Kipling:

“Assumir la càrrega de l'home blanc,
Les salvatges guerres de la pau,
Alimentar la boca de la gana,
I fer que cessi la misèria.

En els ports no entrareu,
Els camins no trepitjareu,
Aneu a fer-los amb els vostres vius
I marqueu-los amb els vostres morts.”

Pel que fa a aquesta marginació global i a aquesta nova divisió racial internacional, els estats africans corren el risc d'haver de considerar seriosament la força que podria donar-los una unificació d'Àfrica. Encara que es tracti de nacions o d'individus, és un d'aquells moments en què no es pot dubtar a afirmar que si no podem agrupar-nos tots junts, ens hem d'agrupar separatament. Tanmateix, la transformació més fonamental que podem esperar en els propers 150 anys té a veure amb els límits d'allò que constitueix l'Àfrica, pròpiament dita?

Els qui han decidit on tenia fi, no són africans, van ser els cartògrafs europeus. Ignoraven que la península aràbiga en un altre temps formava part de l'Àfrica, i que va ser separada pel gran terratrèmol, que també va crear la Rift Valley. Molt abans del naixement de l'islam, els lligams culturals ja unien les dues riberes de la mar Roja, i comprenien els lligams lingüístics. Per exemple, amhàric i el tigrinya, dues de les llengües més parlades a Etiòpia, van mantenir-s'hi, a l'igual de les llengües semítiques, l'hebreu i l'àrab. Més a prop nostre, els lligams entre les dues riberes de la mar Roja es van reforçar a causa de dos fenòmens correlatius: l'expansió de l'islam i la de l'àrab. Sabem que l'Àfrica del nord ha estat transformada per aquests dos fenòmens. Va convertir-se no sola-

ment en musulmana, sinó també en àrab. El nord del Sudan ha patit també transformacions. Al nord del Níger, en canvi, l'assimilació religiosa no ha anat acompanyada d'una assimilació lingüística.

No hi ha cap mena de dubte que la part musulmana d'Àfrica serà molt més important d'aquí a un segle, que no pas ho és ara. Però, es tractarà de l'Àfrica àrab? També s'haurà estès? El sud del Sudan s'haurà arabitat? Els eritreus es convertiran en àrabs d'aquí a cent anys? Que jo sàpiga, els egipcis no eren àrabs quan va aparèixer l'islam fa catorze segles, en un món on les comunicacions eren limitades. Si l'Àfrica ha de ser arabitada d'aquí a 150, això comportarà una redefinició del món àrab? O bé el món haurà admès, per fi, que la península aràbiga forma part d'Àfrica? El continent africà acaba al golf arabo-pèrsic, i no pas a les riberes de la mar Roja. Traieu els vostres atles i comenceu a dibuixar les noves fronteres.

Ali Mazrui

Traducció: **Marta Cebrian**

“L'islam no es comporta veritablement com la base d'una solidaritat panafriicana, cosa que no evita que s'estengui pel continent amb més rapidesa que el cristianisme o les ideologies laiques.”

